

Sygn. akt II CSK 790/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 września 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSA Barbara Trębska

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa S. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w Ł.
przeciwko E. J. i P. J.

o zapłatę

po rozpoznaniu na rozprawie

w Izbie Cywilnej w dniu 25 września 2014 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Okręgowego w Ł.

z dnia 14 sierpnia 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W sprawie o zapłatę na podstawie art. 299 § 1 ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (t.j.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1030 - cyt. dalej k.s.h.) wytoczonej przez wierzyciela przeciwko członkom zarządu spółki z o.o. Sąd pierwszej instancji, orzekając 18 kwietnia 2011 r., oddalił powództwo, uznając, że pozwani uwolnili się od odpowiedzialności w oparciu o art. 299 § 2 k.s.h. wobec złożenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości.

Uwzględniając apelację powódki, Sąd drugiej instancji wyrokiem reformatoryjnym z dnia 9 grudnia 2011 r. uwzględnił powództwo, uznając, że pozwani nie wykazali złożenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości.

Skargę kasacyjną uwzględnił Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 24 stycznia 2013 r. (sygn. akt II CSK 307/12) uchylając wyrok Sądu odwoławczego i przekazując sprawę do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy zakwestionował poprzestanie przez Sąd drugiej instancji na ocenie, że nie można stwierdzić, czy wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony w terminie przewidzianym w przepisach prawa upadłościowego i naprawczego. Nadto uznał, że obowiązkiem Sądu odwoławczego było dokonanie kategoriycznych ustaleń niezbędnych dla rozstrzygnięcia w oparciu o przeprowadzone w sprawie dowody.

Sąd drugiej instancji, po ponownym rozpoznaniu sprawy, wyrokiem reformatoryjnym z dnia 14 sierpnia 2013 r., ponownie uwzględnił powództwo. Stwierdził, że oceny zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie należy dokonać w świetle art. 11 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze (t.j.: Dz.U. z 2012 r. poz. 1112 ze zm. - dalej cyt. p.u.n.), co wymaga uprzedniego ustalenia kiedy zaprzestano płacenia długów i kiedy ujawniono, że majątek spółki nie wystarczy na ich zapłatę, przy jednoczesnym spełnieniu przesłanek pozytywnych, obejmujących m.in. istnienie wierzytelności potwierdzonej tytułem wykonawczym.

W ocenie tego Sądu pozwani nie wykazali, aby złożyli wniosek o ogłoszenie upadłości we właściwym terminie, składając go 10 lipca 2009 r., skoro sytuacja

finansowa zarządzanej przez nich spółki stała się wątpliwa już w miesiącu kwietniu 2009 r. i nie uległa zmianie, a zatem wniosek o ogłoszenie upadłości pozwani powinni zgłosić najpóźniej do 16 maja 2009 r., uznał Sąd odwoławczy. Składając wniosek w dniu 10 lipca 2009 r. pozwani kierowali się wyłącznie obawą niewypłacalności co świadczy, że sytuacja spółki od miesiąca kwietnia 2009 r. nie uległa poprawie, a pozwani dopuścili się nieterminowego złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, przyjął Sąd drugiej instancji.

Ostatnio wymieniony wyrok Sądu odwoławczego pozwani zaskarżyli w całości opierając skargę kasacyjną na zarzutach mieszczących się w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej.

Skarżący zarzucili błędną wykładnię i bezzasadne zastosowanie art. 299 § 2 k.s.h. wskutek przyjęcia, że złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości w okresie obawy niewypłacalności i wątpliwej sytuacji finansowej nie jest dokonane we właściwym czasie, podczas gdy „właściwy czas” określony w art. 299 § 2 k.s.h. nie może nastąpić wcześniej niż sama niewypłacalność. Naruszenie tego przepisu uzasadniono nadto błędną wykładnią, że odpowiedzialność członków zarządu obejmuje również zobowiązania spółki z o.o. powstałe po złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości, podczas gdy odpowiedzialność za powstałe wówczas zobowiązania jest wyłączona.

Zarzut błędnej wykładni art. 299 § 1 k.s.h. uzasadniono wadliwym przyjęciem, że o bezskuteczności egzekucji świadczy niemożliwość prowadzenia egzekucji wobec wykreślenia z rejestru upadłej spółki, tymczasem członkowie zarządu nie odpowiadają za zobowiązania nie objęte tytułem egzekucyjnym i na podstawie którego nie wszczęto we właściwym czasie postępowania egzekucyjnego. Ponadto skarżący zarzucili niewłaściwe niezastosowanie art. 455 k.c. i art. 481 k.c., co skutkowało wadliwym określeniem początkowych terminów zasądzenia odsetek.

Z kolei powódka w piśmie procesowym z dnia 17 grudnia 2013 r., nazwanym „Odpowiedzią na skargę kasacyjną pozwanych”, wniosła o oddalenie w całości skargi kasacyjnej i zasądzenie na jej rzecz kosztów postępowania, wywodząc, że żaden z zarzutów skargi kasacyjnej nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie wobec słuszności niektórych spośród podniesionych w niej zarzutów naruszenia przepisów prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.).

W swoim założeniu konstrukcyjnym i celowościowym odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania (art. 299 § 1 k.s.h.) stanowi konsekwencję nieterminowego złożenia przez piastunów organu zarządzającego wniosku o ogłoszenie jej upadłości wskutek czego doszło do obniżenia potencjału majątkowego spółki w zakresie uniemożliwiającym zaspokojenie w całości wierzytelności przysługującej powodowi względem spółki (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2013 r., sygn. akt I CSK 646/12, niepubl., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2011 r., sygn. akt IV CSK 335/10, publ. OSNC - ZD, 2011, nr 3, poz. 59). Artykuł 299 § 1 k.s.h. przewiduje odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. m. in. z tytułu bezprawnego, zawinionego niezgłoszenia we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki. Odpowiedzialność ta aktualizuje się wówczas, gdy w następstwie niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki we właściwym czasie zostaje wyrządzona wierzycielowi szkoda, gdyż nie może on uzyskać w ogóle zaspokojenia wierzytelności przysługującej mu względem spółki lub uzyskuje zaspokojenie w mniejszym zakresie niż miałyby to miejsce, gdyby wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony we właściwym czasie (por. np. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 7 listopada 2008 r., sygn. akt III CZP 72/08, publ. OSNC 2009, nr 2, poz. 20; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2012 r., sygn. akt II CSK 390/11, niepubl.).

Przypisanie odpowiedzialności członkom zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. uzależnione jest od wykazania przez wierzyciela istnienia przysługującej mu względem spółki niezaspokojonej wierzytelności oraz bezskuteczności jej egzekucji z całego jej majątku. Spoczywający na wierzycielu spółki, stosownie do brzmienia art. 299 § 1 k.s.h., wymóg wykazania przesłanki istnienia wierzytelności i bezskuteczności jej egzekucji z majątku spółki, na co zasadnie zwrócił uwagę m.in. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 7 listopada 2008 roku, sygn. akt III CZP 72/08 (publ. OSNC 2009, nr 2, poz. 20), w istocie zmierza do wykazania doznania

przez wierzyciela szkody w wysokości niewyegzekwowanej wierzytelności i kosztów związanych z bezskutecznością egzekucji. Doświadczenie życiowe - jak trafnie argumentuje Sąd Najwyższy w przywołanej uchwale - dowodzi, że na ogół z niewyegzekwowaniem zaspokojenia wierzytelności przez będącą dłużnikiem spółkę łączy się właśnie doznanie przez wierzyciela uszczerbku we wspomnianej wysokości. Z tego też względu na mocy regulacji art. 299 k.s.h., ustawodawca, dostrzegając możliwe do wystąpienia w niektórych sytuacjach po stronie wierzyciela trudności dowodowe w zakresie wykazania szkody i jej wysokości, zdecydował się na powiązanie z wykazaniem przesłanki bezskuteczności egzekucji wierzytelności dochodzonej od spółki wrzuszalnego domniemania prawnego (*praesumptio iuris tantum*) doznania szkody w wysokości niewyegzekwowanej wierzytelności (por. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 7 listopada 2008 roku, sygn. akt III CZP 72/08, publ. OSNC 2009, nr 2, poz. 20; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2008 roku, sygn. akt III CZP 143/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 38). Wykazanie przez wierzyciela za pomocą wszelkich dostępnych środków dowodowych bezskuteczności egzekucji wierzytelności przysługującej mu względem spółki kreuje domniemanie prawne wrzuszalne, że poniósł on szkodę w wysokości niewyegzekwowanej od spółki należności.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że wykazanie przez powoda istnienia wierzytelności, której egzekucja z majątku spółki okazała się bezskuteczna, będącej jedną z przesłanek decydujących o przypisaniu członkom zarządu spółki z o.o. odpowiedzialności z art. 299 § 1 k.s.h., powinno nastąpić co do zasady poprzez przedstawienie przysługującego mu względem spółki tytułu egzekucyjnego (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2012 r., sygn. akt I PK 78/11, publ. OSNP 2013, nr 1-2, poz. 4; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2009 r., sygn. akt I CSK 34/09, publ. OSNC-ZD 2010, nr 2, poz. 57; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2008 r., sygn. akt II CSK 858/08, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2005 r., sygn. akt V CK 736/04, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2004 r., sygn. akt V CK 326/04, niepubl.). Zwraca się bowiem uwagę, że art. 299 § 1 k.s.h. wiąże odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. z bezskutecznością zaspokojenia

wierzyciela z majątku spółki, a tym samym wymaga uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego wystawionego przeciwko niej.

W kwestii realizacji przez wierzyciela obowiązków dowodowych, zmierzających do wykazania przesłanek z art. 299 § 1 k.s.h., w orzecznictwie Sądu Najwyższego został jednak wyrażony pogląd - aprobowany również przez Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie - że w szczególnie uzasadnionych wypadkach dopuszczalne jest odstępstwo od zasady, według której wierzyciel, powołujący się na bezskuteczność egzekucji przeciw spółce z o.o., nie może pozwać członka zarządu (art. 299 § 1 k.s.h.) bez uprzedniego uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciw spółce. W tym względzie wskazuje się, że w szczególnych okolicznościach faktycznych sprawy występująca czasowo lub trwale niemożność uzyskania przez powoda tytułu egzekucyjnego przeciwko spółce, ze względu na wszczęcie wobec niej postępowania upadłościowego lub wykreślenia z rejestru przedsiębiorców wskutek zakończenia postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku, pozwala na wykazanie przez powoda w postępowaniu z art. 299 k.s.h. istnienia wierzytelności przysługującej mu względem spółki w oparciu o inny dowód niż tytuł egzekucyjny wystawiony przeciwko spółce z o.o. Takim zaś dowodem istnienia przysługującej powodowi wierzytelności, której egzekucja okazała się bezskuteczna, może być zatwierdzona lista wierzytelności sporządzona dla potrzeb prowadzonego względem spółki postępowania upadłościowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2006 r., sygn. akt II CSK 300/06, publ. Prawo Spółek 2007, nr 11, s. 59).

Mając powyższe na względzie stwierdzić należy, że wbrew odmiennej sugestii wyrażonej przez skarżących w ramach zarzutu naruszenia art. 299 § 1 k.s.h. poprzez jego błędną wykładnię, zasadnie Sąd drugiej instancji uznał, iż przedstawiona w toku postępowania zatwierdzona i obejmująca powódkę lista wierzytelności sporządzona dla potrzeb prowadzonego postępowania upadłościowego spółki E. sp. z o.o. stanowi wystarczający dowód przysługiwania powódce wierzytelności względem spółki, w której pozwani pełnili funkcję piastunów organu zarządzającego. Fakt, że wierzytelności powódki wobec spółki E. sp. z o.o. powstały w okresie poprzedzającym złożenie przez członków zarządu wniosku o ogłoszenie jej upadłości można uznać za szczególną okoliczność

uzasadniająca odstąpienie od wymogu wykazania istnienia wierzytelności w oparciu o tytuł egzekucyjny wystawiony przeciwko spółce. Bezpośredni związek czasowy pomiędzy powstaniem wierzytelności a ogłoszeniem upadłości spółki wykluczał bowiem możliwość uzyskania przez powódkę, w toku normalnych czynności, tytułu egzekucyjnego wystawionego przeciwko spółce.

Zasadnie natomiast skarżący powołali się na naruszenie przez Sąd Okręgowy art. 299 § 1 k.s.h. poprzez jego błędną wykładnię, a w konsekwencji wadliwe uznanie, że złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości już w okresie, w którym istniała obawa niewypłacalności, a sytuacja finansowa spółki była wątpliwa, był właściwym czasem, co prowadziłoby do wyłączenia odpowiedzialności pozwanych na podstawie art. 299 § 2 k.s.h.

Zgodnie z art. 299 § 2 k.s.h. członkowie zarządu spółki z o.o. nie ponoszą odpowiedzialności za jej zobowiązania, jeżeli złożą wniosek o ogłoszenie upadłości spółki we właściwym czasie. Postrzegając treść art. 299 § 2 k.s.h. przez pryzmat realizowanego przez ten przepis celu związanego z ochroną wierzycieli spółki z o.o. uznać należy, że złożenie we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki z o.o. powinno nastąpić bez zbędnej zwłoki od chwili kiedy spółka stała się niewypłacalna. „Czasem właściwym” w rozumieniu art. 299 § 2 k.s.h. jest więc moment wystąpienia takiej sytuacji majątkowej spółki, w której jest już wiadomo, że dłużnik (spółka z o.o.) nie będzie w stanie zaspokoić w całości swoich wszystkich wierzytelności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2004 r., sygn. akt V CK 539/03, publ. Glosa 2005, nr 2, s. 22; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. akt II CSK 142/08, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r., sygn. akt II CSK 480/13, niepubl.). Poczynienie ustaleń w tym zakresie, które jednocześnie rzutują na ewentualne wyłączenie odpowiedzialności członków zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania (art. 299 § 2 k.s.h.), wymaga od sądu orzekającego sprecyzowania, w jakiej dacie powinien być złożony wniosek o ogłoszenie upadłości spółki. Nie mogą się one zatem ograniczać - jak trafnie zarzucają skarżący - do wywodzenia stosownych wniosków, w kwestii istnienia odpowiedzialności pozwanych za zobowiązania spółki z o.o., w oparciu o okoliczności, które pozbawione są jednoznacznego odniesienia do przesłanek z art. 299 § 2 k.s.h. Posługiwanie się bowiem przez Sąd Okręgowy

w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku zwrotem niedookreślonym, iż sytuacja finansowa spółki E. sp. z o.o. „już w miesiącu kwietniu 2009 r. stała się wątpliwa” (s. 16 uzasadnienia) nie pozwala na jednoznaczne przesądzenie, czy złożony w dniu 10 lipca 2009 r. przez pozwanych wniosek o ogłoszenie upadłości spółki był wnioskiem złożonym we właściwym czasie w rozumieniu art. 299 § 2 k.s.h. Innymi słowy, stwierdzenia przez Sąd odwoławczy, że w miesiącu kwietniu 2009 r. sytuacja finansowa spółki E. sp. z o.o. była „wątpliwa” nie można uznać za tożsame z ustaleniem, iż w okresie tym zachodziły już przesłanki do ogłoszenia upadłości spółki. Tym samym wykluczona jest obecnie możliwość oceny ewentualnej zasadności wywodzonych przez skarżących w toku postępowania twierdzeń, zmierzających do wykazania wystąpienia przesłanki egzoneracyjnej (art. 299 § 2 k.s.h.), iż wniosek o ogłoszenie upadłości z dnia 10 lipca 2009 r. został złożony we właściwym czasie. Wskazać jednocześnie należy, że ocena złożenia przez członków zarządu spółki z o.o. wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie jako przesłanki decydującej o wyłączeniu ich odpowiedzialności na podstawie art. 299 § 2 k.s.h., nie może abstrahować od ustalenia przez sąd meriti występowania podstaw do ogłoszenia upadłości wskazanych w art. 10 i 11 p.u.n. (wystąpienia stanu niewypłacalności spółki). Sąd drugiej instancji, na co zasadnie wskazują skarżący, nie dokonał w tym względzie stosownych ustaleń, poprzestając jedynie na odwołaniu się do pozaustawowych okoliczności, a mianowicie wystąpienia wątpliwej sytuacji finansowej spółki, istnienia obawy niewypłacalności, a także wskazania istnienia zobowiązań spółki z tytułu umowy najmu bez jednoczesnego ustalenia daty ich wymagalności, a więc do okoliczności, które nie znajdują odniesienia w treści art. 10 i 11 p.u.n., jak również do przesłanek art. 299 § 2 k.s.h. wyłączających odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania spółki z o.o. Z tych też względów uznać należy, że przyjęte przez Sąd odwoławczy stanowisko, iż w sprawie nie zachodziły przesłanki zwalniające członków zarządu spółki z o.o. z odpowiedzialności za jej zobowiązania (art. 299 § 2 k.s.h.) jest przedwczesne.

Słusznie także skarżący powołali się na naruszenie przez Sąd Okręgowy art. 299 § 2 w zw. z art. 299 § 1 k.s.h. poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie,

że odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za jej zobowiązania obejmuje również zobowiązania, które powstały po złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości.

W odniesieniu do zobowiązań spółki z o.o. powstałych po złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości - jak zasadnie przyjmuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego - zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości we właściwym czasie (art. 299 § 2 k.s.h.) prowadzi do przerwania związku przyczynowego pomiędzy sprawowaniem funkcji piastuna organu zarządzającego spółki a szkodą wierzyciela (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1998 r., sygn. akt III CKN 650/97, publ. OSNC 1999, nr 3, poz. 64; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2003 r., sygn. akt IV CKN 1779/00, publ. OSNC 2004, nr 5, poz. 75; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2004 r., sygn. akt IV CK 49/04, niepubl.).

W odniesieniu do podniesionych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia art. 445 k.c. i art. 481 § 1 w zw. z art. 455 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie stwierdzić należy, że ich ocena będzie aktualna dopiero po ewentualnym dokonaniu przez Sąd drugiej instancji oceny istnienia odpowiedzialności członków zarządu na podstawie art. 299 § 1 k.s.h.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.